

فرهنگ مظفر^۱، مهدی حسینی^۲، رضا خدادادی^۳

سنجش تاثیر «هنرهای عمومی» در زیباسازی و بهبود کیفیت بصری منظر شهری؛ مطالعه موردی دیوارنگاره‌های شهر تهران^۴

چکیده

هنرهای عمومی با بسیاری از مسائل شهری در ارتباط است و از یکی طرفندهای زیست‌پذیری در جوامع شهری به شمار می‌آید. از مهم‌ترین اهداف هنر عرصه‌های عمومی به ویژه «دیوارنگاری»، زیباسازی، بازپیرایی و تلطیف فضاها و منظر شهری است. این هنر رسانه دیداری می‌تواند ساخت کالبدی و دیداری منظر شهری را متاثر سازد و در ایجاد فضاهای سرزنده و با نشاط موثر باشد. لذا مقاله حاضر با توجه به ضرورت بازشناسی نقش و تاثیر دیوارنگاری در زیباسازی جداره‌ها و نماهای شهر و با هدف تبیین تاثیر دیوارنگاره‌ها به عنوان یکی از راهکارهای بهبود منظر دیداری شهر و تلطیف محیط شهر تهران نگارش شده است. اگر چه پژوهش حاضر از «روش‌های تحقیق ترکیبی» [۱] کیفی و کمی بهره برده اما اولویت با پژوهش کمی است. بدین جهت برای گردآوری داده‌های کیفی از منابع کتابخانه‌ای استفاده شده و ابتدا چيستی هنرهای عمومی و دیوارنگاری و سپس رابطه این هنر با منظر شهری مورد بحث قرار گرفته است؛ اما در مطالعات میدانی با توجه به جامعه آماری شهروندان تهران، روش نمونه‌گیری تصادفی است و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۰ نفر از بوده است؛ گردآوری داده‌های کمی به وسیله پرسش‌نامه ۵ نقطه‌ای لیکرت و تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها با نرم افزار SPSS انجام شده است. نتایج کلی تحقیق کیفی، نشان می‌دهد که مداخلات هنری در عرصه‌های عمومی به ویژه دیوارنگاره‌ها می‌توانند با از بین بردن اشکالات دیداری و کاهش نابسامانی‌های بصری ساخت کالبدی و دیداری محسوس منظر شهری را بهبود بخشند. برآیند مطالعات میدانی نیز بیانگر رضایت شهروندان تهران از دیوارنگاره‌هایی است که با مقاصد زیباسازی در تهران اجرا می‌شوند. به باور بسیاری از مردم کیفیت بصری شهر تهران با وجود دیوارنگاره‌ها بهبود یافته است. همچنین شهروندان تهران معتقدند دیوارنگاره‌ها نه تنها در زیباسازی فضاهای شهری نقش موثری دارند بلکه راهکاری برای بهینه‌سازی و بازپیرایی نماها نیز هستند.

کلیدواژه‌ها: هنرهای عمومی، دیوارنگاری، زیباسازی شهری، منظر شهری.

۱. دانشیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت، استان تهران، شهر تهران
E-mail: m.mozaffar AT aui.ac.ir

۲. استاد گروه نقاشی، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه هنر، استان تهران، شهر تهران
E-mail: mehdi.hosseini343@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری پژوهش هنر، دانشگاه هنر اصفهان، استان اصفهان، شهر اصفهان (نویسنده مسئول)
E-mail: rezakhodadadiart@gmail.com

۴. این مقاله برگرفته از پایان نامه دکتری رضا خدادادی با عنوان «نقش هنرهای عمومی تصویری در محیط زیست شهری» در دانشگاه هنر اصفهان است.

مقدمه

طرح مسئله

تصور جهانی عاری از «هنرعمومی»، بدون آثار هنری مانند مجسمه‌ها، برج‌ها و بناهای تاریخی، یادبودها و یادمان‌ها؛ بدون دیوارنگارها در فضاهای شهری ناممکن است. یکی از دلایلی که از هنر در عرصه‌ها و قلمروهای عمومی استفاده می‌شود وارد کردن هنر در زندگی شهری است و مخاطبان آن افرادی هستند که به دلایل گوناگون فرصتی برای وقت‌گذرانی، پرسه زنی در مکان‌های تخصصی هنری مانند موزه‌ها، گالری‌ها را ندارند. این آثار زندگی را برای مردم شهر جذاب و دلنشین می‌کند و ارزش‌ها و کیفیت‌های مکان / زمان را ارتقاء می‌دهد. از دیگر سو، هنرهای عمومی بر فرهنگ مشترک و رویدادها و نشانه‌های فرهنگی مشترک که هویت‌های اجتماعی را می‌سازد تاکید دارد، به زندگی معنا می‌بخشد و کیفیت زندگی شهری را دگرگون می‌سازد. همچنین پروژه‌های هنری راهی است برای طراحی و ایجاد فضای عمومی؛ از این رو هنرهای عمومی بخشی جدایی‌ناپذیر از فرهنگ جوامع به شمار می‌آیند (Becker, 2004) از آنجا که فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی شکل می‌گیرند، هنرهایی که در عرصه‌ها و فضاهای عمومی پدید می‌آیند در توسعه و زیست‌پذیری فضای عمومی اهمیت دارند و فضاهای شهری را تبدیل به محلی پویا می‌کنند. (SARIRAFRAZ & others, 2011) بدین لحاظ بسیاری از جوامع پیشرفته معاصر با درک اهمیت مساله با کاربست تمهیدات لازم «هنرهای عمومی» مانند دیوارنگاری را در جهت زیباسازی و بهبود کیفیت بصری و به منظور ارتقاء کیفیت زندگی به خدمت می‌گیرند؛ چرا که هنرهای عمومی به طور مستقیم فضاهای کالبدی شهر را تحت تاثیر قرار می‌دهد و موجب دگرگونی منظر دیداری می‌شود؛ بنابراین مطالعاتی از این دست زمینه شناسایی نقش و تاثیر هنرها در بهبود کیفیت دیداری زندگی شهری را فراهم می‌سازد و انگیزه مدیران شهری، هنرمندان و متخصصین مباحث شهری را در ایجاد فضاهای جدید با استفاده از تولیدات هنری بالا می‌برد. بدیهی است کاربست هنرهای عمومی به ویژه دیوارنگارها در عرصه‌های عمومی شهر دستاوردهای قابل تاملی در پی دارد که از مهم‌ترین آنها زیباسازی و تلطیف محیط و رفاه ذهنی اجتماعی انسان است. به طور کلی هدف اصلی تبیین نقش دیوارنگارها در زیباسازی و بهبود کیفیت بصری، فیزیکی و کالبدی شهر تهران و تاکید بر ظرفیت‌های هنرهای عمومی به ویژه دیوارنگاری در ایجاد فضاهای سرزنده و با نشاط است. بدین ترتیب مقاله حاضر بر مبنای این فرضیه‌ها شکل گرفته است: دیوارنگاری می‌تواند به عنوان روشی مناسب در بهبود وضعیت بصری و زیباسازی موثر باشد. شهروندان تهران از دیوارنگارهایی که با هدف زیباسازی و تلطیف محیط دیداری اجرا می‌شوند رضایت دارند. به نظر می‌رسد شهروندان تهران از تداوم اجرای دیوارنگارها بی‌گناهی که با هدف بازپیرایی و بهینه‌سازی نماهای ناهماهنگ و فرسوده استقبال کنند. همچنین برای دستیابی به نتایج پژوهش این پرسش‌ها مطرح است: هنرهای عمومی به ویژه دیوارنگارها با چه اهداف و رویکردهایی در جوامع شهری اجرا می‌شوند؟ میزان رضایت شهروندان از دیوارنگارهایی که با مقاصد زیباسازی در تهران اجرا شده‌اند تاچه حد است؟ دیوارنگارهای شهر تهران تاچه حد کیفیت بصری شهر تهران را بهبود بخشیده‌اند؟ آیا از دیوارنگارها می‌توان به عنوان یکی از راهکارهای بهبود کیفیت بصری و زیباسازی شهر تهران در آینده نیز سود جست؟

به دلیل ماهیت پژوهش، در این مقاله اولویت با رهیافت کمی است اما از «روش‌های تحقیق ترکیبی» [۲] به عنوان متأخرترین روش علوم اجتماعی معاصر برای ایجاد نوعی ترکیب دو رهیافت

کیفی و کمی بهره برداری شده است و نوع پژوهش بر مبنای داده‌ها و تحلیل آن به صورت کیفی و کمی انجام شده است. به همین دلیل افزون بر منابع کتابخانه‌ای تمرکز بر مطالعات میدانی است. روش گردآوری در مطالعات کتابخانه‌ای با استفاده از ابزارهای گردآوری منابع کتابخانه‌ای و آرشیوی شامل: کتاب، مقاله، اسناد، مطالعات پژوهشی؛ و ابزار گردآوری در مطالعات میدانی پرسش‌نامه است. ضمن اینکه در بخش مربوط به مطالعات میدانی تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده رایانه و با نرم افزار SPSS به روش کمی انجام شده است. در بخش مربوط به مطالعه موردی، روش گردآوری میدانی با توزیع پرسش‌نامه برای جامعه آماری «شهروندان تهران» به روش نمونه‌گیری تصادفی و تعداد نمونه‌ها بر اساس «فرمول کوکران» تعداد ۳۸۰ نفر است.

پیشینه تحقیق

از مهم‌ترین پژوهش‌هایی که در ارتباط هنر عمومی می‌توان به پژوهش‌های «آنتونی رمسار» [۳] اشاره کرد که ده‌ها مقاله و کتاب در حوزه هنرهای عمومی تالیف کرده است. کتاب *بازسازی شهری چالشی برای هنر عمومی حاوی سلسله پژوهش‌هایی است در ارتباط با دیوارنگاری شهری*، که توسط رمسار و تعدادی از پژوهشگران [۴] نگارش شده و خود رمسار آن را تدوین کرده است (Remesar, 2005). در طرح پژوهشی رضا خدادادی (۱۳۹۲) با عنوان «دیوارنگاره‌های شهر تهران؛ باید‌ها و نیاید‌ها» به اهداف و رویکردهای دیوارنگاری در شهر تهران پرداخته شده و راهکارهایی برای بهبود کیفیت بصری شهر تهران با استفاده از دیوارنگاری ارائه شده است. در رساله دکتری تخصصی «بررسی کارکردهای اجتماعی نقاشی دیواری در ایران» دانشگاه تربیت مدرس، به نگارش بهنام زنگی (۱۳۹۲) تاکید شده آثار دیوارنگاری معاصر به قلمروهای گسترده‌ای از حیات اجتماعی انسان‌ها وارد شده و کارکردها و نقش‌های اجتماعی متعدد و متنوعی را در جامعه ایفا می‌کنند. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته نقاشی با عنوان «ارزش بیانی هنر نقاشی در طراحی محیطی» نگارش حمید رحیمی بافرانی (۱۳۸۵) به راهنمایی مرتضی افشاری، بر این موضوع تمرکز دارد که اگر چه اصولی در این زمینه دیوارنگاری تدوین نشده اما دیوارنگاری (نقاشی دیواری) نقش بسزایی در زیبایی شهر در طراحی شهری دارد. وی بر این باور است که شناخت اصولی از طراحی محیطی و عوامل تاثیر گذار آن می‌تواند زمینه‌ای مناسب برای حضور نقاشی در طراحی محیطی را فراهم آورد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد «بررسی پیرامون ویژگی‌های دیوارنگاری در بزرگراه‌های شهری نمونه موردی دیوارنگاری بزرگراه‌های تهران» نگارش فاطمه مهاجر (۱۳۹۲) به راهنمایی دکتر اصغر کفشچیان مقدم یکی دیگر از پژوهش‌هایی است که بر دیوارنگاری در شهر تهران تمرکز داشته است. در پژوهش مذکور تاکید شده دیوارنگاری شهری یکی از مهم‌ترین هنرهای شهری [و عمومی] است که از نظر تعامل بصری و آفرینش زیبایی و هماهنگی فرم و ریتم نقش ارزشمندی در ترافیک شهری، زیباسازی شهر، معماری راه‌ها، شاهراه‌ها و به ویژه هویت شهری دارد و می‌تواند نمودی فعال و تأثیرگذار در منظر عمومی شهر داشته باشد. «بررسی مبانی مشترک تصویرسازی و نقاشی دیواری در تهران دهه هشتاد» عنوان پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد به نگارش مهدیه خادمی (۱۳۹۳) به راهنمایی دکتر ایرج اسکندری است که در آن نقاشی دیواری دهه ۸۰ تهران مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهنده به این نتیجه دست یافته که نقاشی‌های دیواری در تهران گرایش زیادی به تصویرسازی دارند. پردیس بهمنی و نازنین کرباسی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان تأثیر نقاشی دیواری در بهسازی و نوسازی شهر تهران (مطالعه موردی: شهرک غرب

در سال های ۹۲-۹۰) نقاشی دیواری [دیوارنگاری] را به عنوان هنری شهری پدیده‌ای می‌دانند که به دلیل انطباق با فضاهای ذهنی شهروندان اثرگذاری بسزایی دارد. پژوهش بر آن بوده که ضمن بررسی کارشناسانه و تجزیه و تحلیل نمونه آثاری از نقاشی دیواری‌های شهرک غرب در تعامل با مردم این محله به ضرورت تطابق بین محتوای ذهنی مردم شهر با پیام‌های احتمالی این نقاشی‌ها پی ببرد. از پژوهش‌های انجام شده در خصوص «منظر شهری» و ابعاد عینی و ذهنی آن می‌توان به پژوهش دکترسید امیر منصوری به عنوان «درآمدی بر شناخت معماری منظر» (۱۳۸۳) و «نقدی بر بیانیه همایش سیما و منظر شهری؛ تجارب جهانی و چشم انداز آینده» (۱۳۸۳) اشاره کرد که در آن‌ها تاکید شده که منظر عینی و ذهنی را جدا از یکدیگر نیستند و منظر شهری یادآور خاطرات و تجربه‌هاست و ذهنیت افراد جامعه را نقش می‌دهد. در کتاب گزیده منظر شهری نوشته گوردون کالن، ترجمه دکتر منوچهر طبیبیان، نشر دانشگاه تهران (۱۳۹۴) به بررسی عوامل تاثیرگذار در شکل‌گیری شهر و منظر شهری پرداخته شده است. از نظر لینچ حس بینایی یا توانایی عینی است که محیط را قابل درک می‌کند و این منظره است که خاطرات و تجربیات ما را به یاد می‌آورد. سه راه مختلف: مشاهدات بصری، مشاهدات مکانی و محتوا ادراک محیط را ممکن می‌سازند. او منظر شهر را «هنر ارتباط» مطرح کرده و بیان می‌کند که تمامی عناصر سازنده محیط می‌بایستی به نحوی هنرمندانه به هم پیوند داده شوند تا هنری نمایشی خلق شود. همچنین پاکزاد (۱۳۸۵) در *سیمای شهر، آنچه کورین لینچ از آن می‌فهمید* معتقد است لینچ بر کیفیت کالبدی و بصری شهر تاکید دارد و ضمن بررسی خوانایی محیط به کشف تصاویر ذهنی شهروندان اهمیت می‌دهد. امیرعلی رونی، پریسا دراج و زهرا رونی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر المان‌های شهری بر زیباسازی و ارتقای کیفیت بصری فضاهای عمومی شهری» از بین مباحث متنوع موجود به ارتباط هنرهای تجسمی با شهر و به موضوع تأثیر المان‌های شهری بر زیباسازی و ارتقای کیفیت بصری فضاهای عمومی شهری پرداخته است. پایان نامه کارشناسی ارشد «تدوین راهنمای طراحی شهری مبتنی بر نقش هنرهای تجسمی در ارتقای کیفیت ادراکی مردم از فضاهای شهری» نگارش مهین غزائیان (۱۳۹۲) با راهنمایی محمدرضا پورجعفر به این نکته تاکید می‌کند که بررسی ویژگی‌های عناصر هنرهای تجسمی و تأثیراتی که قرارگیری آثار هنری در سطح فضاهای شهری بر ذهن مخاطب و نحوه ادراک وی از فضا می‌گذارند.

مرور نظری؛ مفاهیم و دیدگاه‌ها

هنر عرصه‌های عمومی (هنر عمومی) [۵]

ریشه‌های هنر عرصه‌های عمومی در شهرها به گذشته‌های بسیار دور و به آغاز شهر نشینی بازمی‌گردد اما مفهوم «هنر عمومی» و بنیان‌های فعالیت‌های هنرهای عمومی شهری معاصر به شکل جدی نخستین بار در ایالات متحده آمریکا مطرح شد. اساساً پیامد ادعاهای جنبش حقوق مدنی در فضای عمومی، اتحاد بین برنامه‌های بازسازی شهری و مداخلات هنری در دهه ۶۰ میلادی و تجدید نظر و تغییر مفهوم مجسمه‌سازی در دهه ۷۰ میلادی است. (Senie, 1979) Kraus, 2001) به طور سنتی، هدف از چنین هنری، گرمی داشت روز خاص و رویدادها یا شخصیت‌های معروف و برای زیباسازی (تزئینات) محیط فیزیکی بود اما امروزه نه تنها چنین اهدافی همچنان در نظر است بلکه با بسیاری از مسائل شهری در ارتباط است و از هنر عمومی برای مقاصد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و بازسازی و بهبود تصویرشهر نیز بهره برداری می‌شود. (Teguh, 2010:11)

اگر چه در تعریف «هنر عمومی» اختلاف نظرهایی وجود دارد اما در یک بیان ساده می توان گفت «هنر عمومی» هنری است برای فضاهای عمومی (Remesar, 2005: 128-129) و مکان های عمومی یا در فضاهای دولتی، برای استفاده عموم مردم (Selwood, 1995) که به سفارش و با هزینه های دولت [یا شهرداری] پدید آید. (Michell, 1992) «هاین» اظهار می دارد: «هنر عمومی هنری نصب شده [اجرا شده] از سوی نهادهای دولتی در اماکن عمومی با هزینه های عمومی است.» (Hein, 1996: 2)

برخی از صاحب نظران نیز «هنر عمومی» را صرف نظر از آن که جزء اموال عمومی یا خصوصی باشد یا اینکه از طریق بودجه عمومی یا بودجه خصوصی حاصل شده باشد، اثری در حوزه های عمومی و قابل مشاهده و دسترس مردم می دانند (Doss, 2006), (Remesar, 2005: 132).

اگر چه تفسیرهای مختلفی از این مفهوم ارائه شده است اما با بررسی ادبیات این حوزه می توان چنین نتیجه گرفت که اصطلاح رایج «هنر عمومی» که به واژه های «عمومی» و «هنر» تاکید دارد در دهه های اخیر کاربرد یافته است و به طور معمول به آثاری که به سفارش دولت در فضاهای عمومی برای عموم مردم پدید می آیند - اگر چه در مالکیت بخش دولتی نباشد - اشاره دارد نه به آن گروه از آثار هنری که در گالری های هنری و مرسوم نمایش داده می شود (Teguh, 2010: 11).

چرا هنر عمومی مهم است؟

هنر عمومی بخشی از تاریخ عمومی و بخشی از فرهنگ در حال تحول جوامع و حافظه جمعی انسان هاست و به شهرها معنا و هویت می بخشد. هنرمندان با خلق اثر، دیدگاه درونی خود را به جهان خارج بازتاب می دهند و با پاسخ به زمان در ایجاد یک کرونیکل (رخدادهای تاریخی) از تجربه های عمومی نقش مهمی دارند. در هر حال هنرهای عمومی را باید هنری چند وجهی دانست که با سیاست خدمت به جامعه پدید می آیند و طیف بسیار گسترده ای از فعالیت ها و رویکردها را در برمی گیرد. ابتکارات هنرهای عمومی می تواند بسیار متنوع باشد و به قواعد از پیش تعیین شده یا توافقی محدود نشود. این هنرها که گاه حالتی بین رشته ای نیز پیدا می کنند موجب پویایی فعالیت های زیست محیطی می شوند؛ بدین سبب امروزه در بسیاری از جوامع توسعه یافته، هنرهای عمومی بخشی جدایی ناپذیر از برنامه ها و زندگی شهری است. (Becker, 2004)

دیوارنگاری

از مهم ترین هنرهای عرصه های عمومی - مربوط به حوزه رسانه های دیداری به ویژه دیوارنگاری - نقاشی دیواری، نقش برجسته و... است که در سطح پدید می آیند. دیوارنگاره ها می توانند ساحت کالبدی و دیداری منظر شهری را متاثر سازند و در زیباسازی، بازپیرایی و تلطیف فضاها و منظر شهری نقش موثری داشته باشند. (Miles, 1989) تاثیرات هنرهای تصویری عمومی در زیباسازی منظر شهری (Philips, 1989) و از بین بردن اشکالات دیداری منظر کالبدی شهر و کاهش آلودگی ها و نابسامانی های بصری (خدادادی، ۱۳۹۴: ۱۷) موجب تغییر و تحریک فعالیت و ارتباطات اجتماعی، ایجاد احساس ارزش و رفاه ذهنی می شوند. (Matthewson, 2012) در یک بیان دیوارنگاره هایی که با چنین رویکردی در سطح شهر اجرامی شوند اهداف زیر را پی می گیرند:

- از بین بردن اشکالات معماری؛
- بهینه سازی ظاهر و نمای معماری؛
- هماهنگ سازی مجموعه ساختمان ها، خیابان ها و ...

- برای از بین بردن انسدادهای بصری نماهای یکپارچه ی محدودکننده؛
 - به منظور حفظ هویت های مکانی؛
 - برای زیباسازی و تلطیف محیط شهری با هدف ایجاد لذت و احساس رضایت شهروندان.
- دیوارنگاری و زیبایی منظر شهری (خدادادی، ۵۶: ۱۳۹۴-۵۴)

تعریف منظر شهری

«منظر» با پنداشت‌های گوناگونی تفسیر شده است. هر یک از نظریه پردازان یکی از واژه‌های انگلیسی را معادل منظر به کار گرفته‌اند. مفهوم «منظر شهری» به رغم دیرینگی آن در تاریخ شهر نشینی واژه‌ای تخصصی و نسبتاً نو در زبان انگلیسی است که نخستین بار توسط گوردن کالن [۶] عنوان شد. کالن منظر شهری [۷] را مجموعه ساختمان‌ها و فضاهای ساخته نشده می‌داندست و بر اثرات حسی منظر در ایجاد لذت بصری تأکید داشت (کالن، ۱۳۷۷) نظریه‌های «کونین لینچ» در خصوص «منظر» افزون بر مباحث «سیمای شهری» (لینچ، ۱۳۸۳) فراتر از نگاه کالبد گرایانه شهرسازی مدرن (یاراحمدی، ۱۳۷۸) «تصویر ذهنی» (ایماژ) [۸] از منظر شهری را دربر می‌گیرد. بر همین اساس دکتر «جهانشاه پاکزاد» منظور لینچ از واژه «ایماژ» (Image) را تصویر ذهنی منظر تفسیر می‌کند نه چیزی که به چشم می‌آید (پاکزاد، ۱۳۸۵) به هر تقدیر گروهی نیز بر وجه کالبدی منظر تأکید نموده و عوامل بصری، تناسبات، رابطه بین توده و فضا را مهم‌ترین عوامل کیفیت منظر به شمار می‌آورند. (بهزادفر، ۱۳۸۶: ۸۰) به زعم «محمودی» منظر شهری توصیفی است از واقعیت عینی و کالبدی که در ذهن نقش می‌بندد (محمودی، ۱۳۸۵) «ذکاوت» واژه (view) را معادل منظر به کار برده و منظر را در حوزه‌های دیداری مورد مطالعه قرار داده است (ذکاوت، ۱۳۸۵) عده‌ای نیز بر این باورند که با تفکیک وجه دیداری و ذهنی منظر نمی‌توان تعریفی درستی از «منظر» ارائه کرد (منصوری، ۱۳۸۳). «گلگار» نیز منظر را پدیده‌ای زنده و سیال می‌داند که با بلوغ دانش و هنر طراحی شهری پی در پی دگرگونی می‌شود (گلگار، ۱۳۸۵: ۴۶). در نگاهی دیگر منظر شهری مکانی ساخته شده و نتیجه اجتناب ناپذیر تاثیرات فرهنگی و محیطی نمادین و واسطه‌ای میان ساختنی و ساخت است (سوافیلد، ۱۳۹۰). که به دلیل باز تولید مفاهیمی و خاطرات تاریخی بر آمده از توده، فضا و عناصر گوناگون و در تعامل انسان‌ها با محیط و با یکدیگر از مهم‌ترین حامل‌های هویت شهری به شمار می‌رود. (منصوری، ۱۳۹۱) از نظر منصوری منظر شهری بعد سیالی از شهر است که با ادراکات دیداری و ذهنی شهروندان شهر ارتباط دارد (منصوری، ۱۳۹۱) و این پدیده سیال و بعد ناشناخته شهر با تغییراتی که در آن حاصل می‌شود نقش موثری در احساس مطلوبیت شهر در ذهن شهروندان باقی می‌گذارد. (کلانتری، ۱۳۹۱) از آنجا که تاثیرات حسی منظر عمدتاً ناشی از عناصر عینی قابل ادراک است بنابراین مهم‌ترین عامل و حس در فهم و ادراک منظر شهری حس بینایی است. (حسینی، ۱۳۸۷) هر چند افزون بر مولفه‌های دیداری منظر که شامل تمامی اجزاء و ظاهر فیزیکی ساختمان‌ها، کف، مبلمان شهری، آثار هنری، نشانه‌ها، نورپردازی و... می‌شود، باید به جنبه‌های ذهنی و مولفه‌های ذهنی منظر از قبیل ابعاد فرهنگی، تاریخی، خاطره‌ها، آداب و سنن و... نیز توجه نمود (منصوری، ۱۳۸۳) در چنین شرایطی بدیهی است تغییرات در وجه دیداری منظر با بهره‌گیری از آثار هنری به عنوان یکی از مولفه‌های دیداری نقش بسزایی در ادراکات حسی شهروندان دارد؛ اما نباید فراموش کرد که همان جنبه‌های کالبدی عینی منظر شهری است که بیشترین تاثیر را بر ماهیت ذهنی دارد. عوامل بصری و عناصر چشم‌نواز کالبدی مانند ترکیب‌بندی

اجزا، رنگ، نقش و شکل‌ها، تناسبات، ریتم، مقیاس و ... (کریمی مشاور، منصور، ادیبی، ۱۳۸۹: ۹۵) و آثار هنری معماری، هنرهای تجسمی از جمله دیوارنگاره‌ها که اساساً ماهیت بصری داشته و کیفیت و خصلت انگیزش حسی، معنایی و زیباشناختی دارند در ادراکات ذهنی و در ایجاد حس لذت، زیبایی شهر و تلطیف فضای شهری بسیار موثرند. به عبارتی بخش اعظم رضایت‌مندی ذهنی شهروندان از شهری که در آن زندگی و فعالیت می‌کنند به کیفیت دیداری و زیبایی محیط شهری باز و هنرهای دیداری شهری مربوط می‌شود. (ویتیک، ۱۳۸۵)، (Kuznetsov, 2010) توجه به این نکته ضروری است که زیبایی منظر بعد محسوس و ضرورتی انکارناپذیر است که بخش قابل ملاحظه‌ای از آن به عناصر کالبدی و آثار هنری و اطلاعات متمرکز بر عناصر سازمان‌یافته و ویژگی‌های خاص یک اثر هنری است که موجب احساس خوشایند و لذت شهروندان می‌شود. همین تعاملات لذت‌بخش، انسان‌ها را شادتر می‌کند و در نتیجه رفاه ذهنی را در پی دارد (2005, Lyubomirsky) آن‌گونه که «مازلو» (Maslow, 1954) زیبایی و لذت بردن بصری را از نیازهای اصلی و اساسی انسان می‌داند و اعتقاد دارد این احساسات به طور مستقیم با سلامت روح و روان ارتباط می‌یابد؛ بنابراین احساس مثبت، لذت را در پی دارد. در یک جمع‌بندی می‌توان گفت منظر شهری از دو ساحت قابل بررسی است:

- ساحت کالبدی و دیداری محسوس (عملکردی و زیباشناختی عینی)

- ساحت ذهنی و غیر دیداری (غیر کالبدی و زیباشناختی ذهنی - ادراکی)

با توجه به نظریه‌های مختلف و متعدد، مداخلات هنری در عرصه‌های عمومی می‌تواند هر دو ساحت کالبدی و غیر کالبدی منظر شهری را تحت تاثیر قرار داده و بدین ترتیب می‌تواند کیفیت‌های محیط زیست شهری را بهبود بخشد. (Philips, 1989) همچنین ضعف و کاستی‌های محیط و فضای عمومی و منظر شهری را می‌توان با هنرها پوشش داد. (Grodach, Carl 2010)

مطالعات میدانی

روش ارزیابی دیدگاه شهروندان

روش ارزیابی دیدگاه شهروندان در مورد دیوارنگاری شهر تهران بر اساس «مقیاس لیکرت» انجام پذیرفته است. مقیاس لیکرت [۹] یکی از رایج‌ترین مقیاس‌های اندازه‌گیری در تحقیقاتی است که براساس پرسش‌نامه انجام می‌شود. معمولاً در پرسشنامه‌ها براساس مقیاس لیکرت از حالت پنج گانه استفاده می‌شود. هر یک از گویه‌ها از نظر عددی ارزش‌گذاری می‌شوند حاصل جمع عددی این ارزش‌ها نمره را در این مقیاس به دست می‌دهد که بیانگر گرایش پاسخ‌دهندگان است.

کمی‌سازی پاسخ به پرسش‌ها در طیف لیکرت پنج درجه

گزینه انتخابی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
امتیاز	۱	۲	۳	۴	۵

چگونگی طراحی پرسشنامه جامعه آماری شهروندان تهران؛ بر اساس روش تحقیق کمی

روش کلی تحلیل مبتنی بر داده‌های استخراج شده از یک پیمایش است که در آن به ارزیابی دیدگاه شهروندان در مورد دیوارنگاره‌های شهر تهران از نظر ملاحظات و الزامات فیزیکی/کالبدی، فرهنگی و اجتماعی پرداخته شده است. بدین منظور، برای اندازه‌گیری این ملاحظات از روش پیمایش پرسشنامه‌ای استفاده شده است. جامعه آماری مطالعه شهروندان مناطق شهری تهران و واحد نمونه‌گیری نفر و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۲۸۰ نفر و نمونه‌گیری به صورت اتفاقی (ضمنی) بوده است. ابزار گردآوری [۱۰] داده‌ها، پرسش‌نامه است که به طور حضوری و به صورت مصاحبه رو در رو توسط محقق و پرسشگران آموزش دیده از شهروندان تکمیل شد. شایان ذکر است به دلیل نبودن ابزار استاندارد در این ارتباط، از «ابزار محقق ساخته» (حافظنیا، ۱۳۸۹: ۱۷۳-۱۷۲) استفاده شد. بدین منظور پرسشنامه‌ای بر اساس مقیاس لیکرت شامل ۲۳ گویه ۵ گزینه‌ای طراحی و بومی‌سازی و برای اطمینان بیشتر از روایی و پایایی ابزار ساخته شده پیش از اجرای مرحله اصلی گردآوری، چند نوبت به صورت آزمایشی اجرا و در دو مرحله برای اعتبار سنجی ابزار، ۳۰ پرسشنامه روش آزمایی و بازآزمایی [۱۱] شد. اعتبار آزمون در مرحله پیش‌آزمون [۱۲] اول نمره آلفای کرونباخ زیر ۷۰٪ به دست آمد که مورد تأیید قرار نگرفت. با اعمال تغییراتی در گویه‌ها، مجدداً ۳۰ پرسشنامه بازآزمایی شد و در نهایت اعتبار ابزار مورد تأیید قرار گرفت و نمره ۷۸٪ به دست آمد که نشان‌دهنده اعتبار آزمون بود. طراحی پرسشنامه به گونه‌ای بود که با هر سوال هم وضعیت موجود و هم وضعیت مطلوب سنجیده می‌شد بنابراین برای دستیابی به اعتبار بالای آزمون هر دو وضعیت نیز به طور جداگانه اعتبارسنجی شد و در هر دو حال نمره اعتبار آزمون بالاتر از ۷۰٪ شد که براساس آلفای کرونباخ نمره قابل قبولی است. در نهایت داده‌های آماری گردآوری شده وضعیت موجود و وضعیت مطلوب مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

شایان ذکر است پرسشنامه به ۶ گروه کلی تقسیم‌بندی شد که سه گروه از سوالات زیر مربوط به سنجش زیباسازی و بهبود کیفیت بصری فضای کالبدی شهر می‌شد:

- سوالات مربوط به سنجش ضرورت دیوارنگاری در تهران و تعداد دیوارنگاره‌های موجود در شهر به لحاظ کمیت و پراکندگی؛

- سوالاتی برای سنجش تأثیر دیوارنگاره‌ها در کیفیت بصری شهر (زیبایی، از بین بردن اشکالات معماری، بهینه سازی ظاهر و نمای معماری و ...).

- سوالاتی برای سنجش کیفیت اجرایی دیوارنگاره‌های شهر تهران.

مشخصات فردی پرسشنامه

جنسیت:

بیشترین تعداد پاسخگویان از بین ۳۸۰ نفر مردان با فراوانی ۲۲۵ نفر بود. (حدود ۶۰٪ افراد)

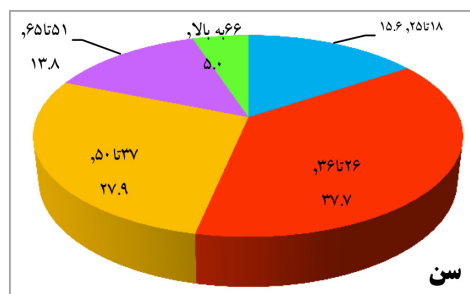
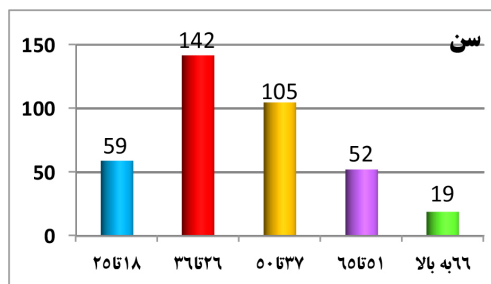
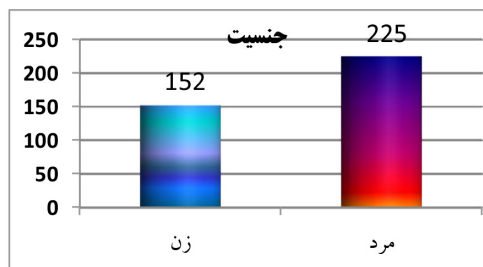
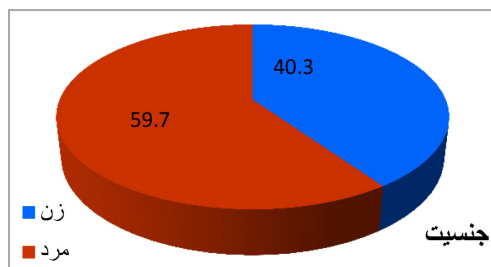
گروه سنی:

بیشترین تعداد پاسخگویان در گروه سنی ۲۶ تا ۳۶ سال بوده‌اند (حدود ۳۸٪ افراد).

باقی گروه‌ها به ترتیب اولویت فراوانی به ترتیب زیر است:

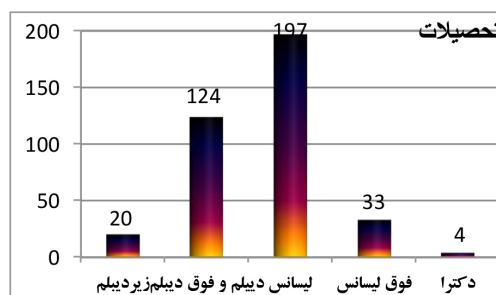
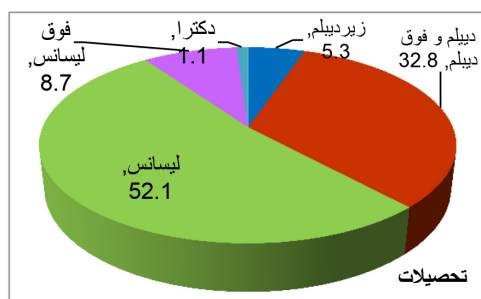
۱- گروه ۲۶ تا ۳۶ سال؛ ۲- گروه ۳۷ تا ۵۰ سال؛ ۳- گروه ۱۸ تا ۲۵ سال؛ ۴- گروه ۵۱ تا ۶۵ سال؛

۵- گروه ۶۶ سال به بالا



میزان تحصیلات:

بیشترین تعداد پاسخ گویان با تحصیلات کارشناسی (لیسانس) و پس از آن دیپلم و فوق دیپلم بوده‌اند. کارشناسی ارشد (فوق لیسانس) و زیر دیپلم و دکترا به ترتیب رده‌های بعدی تحصیلات پاسخ گویان را شامل می‌شود.

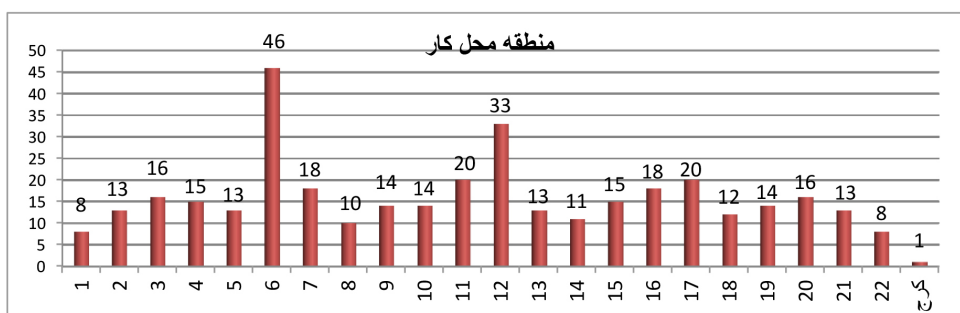
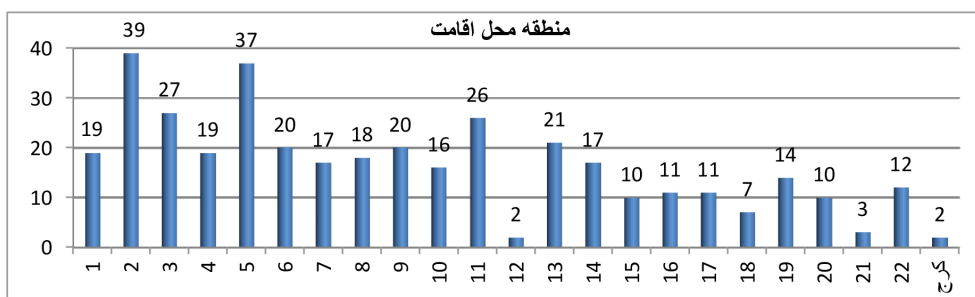


منطقه محل اقامت:

همانگونه که مشاهده می‌شود محل اقامت بیشترین تعداد پاسخگویان به ترتیب اولویت ۱. منطقه ۲. منطقه پنج ۳. منطقه سه ۴. منطقه ۱۱ و... بوده است.

منطقه محل کار:

همچنین در مورد منطقه محل کار اولویت به این ترتیب است: ۱. منطقه شش ۲. منطقه دوازده ۳. منطقه یازده و هفده و... بوده است.



پایایی یا اعتماد و اطمینان سازی [۱۳]

در ابتدا ۳۰ پرسشنامه ۲۳ گویه‌ای در دو مرحله مورد آزمون و باز آزمایی قرار گرفت. مرحله دوم اجرای دوباره آزمون یا روش باز آزمایی، روایی داده‌ها پس از بررسی متغیرهای دوگانه در مجموعه سوالات برابر با ۰,۷۶۱ حاصل شد که عددی معقول و تایید کننده اعتبار آزمون است.

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.761	46

برای دقت بیشتر سوالات پرسشنامه بدون مشخصات فردی وارد آزمون شد و نتیجه واضح تر و دقیق تری حاصل شد.

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	351	92.4
	Excluded ^a	29	7.6
	Total	380	100.0

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.835	46

به این ترتیب مقدار آلفای کرونباخ مقداری برابر با ۰,۸۳ را به دست داد که گویای اعتبار بالایی آزمون و دقت اندازه گیری دقیق آن در نتایج است. براین اساس نتایج آزمون می‌تواند با اعتماد بیشتری مورد استفاده و قضاوت قرار بگیرد.

همان‌گونه که اشاره شد تعداد ۳۸۰ پرسشنامه برای سنجش مورد استفاده قرار گرفت به نحوی که در هر گویه امکان ارزیابی و سنجش «وضعیت موجود» و «وضعیت مطلوب» وجود داشت. بنابراین در مرحله اول سوالات مربوط به «وضعیت موجود» وارد آزمون اعتبارسنجی شد که نتیجه حاصل مقدار آلفای ۰,۸۲ را نشان داد که نشان از اعتبار بالا و دقت مناسب آزمون در سنجش دارد.

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	360	94.7
	Excluded ^a	20	5.3
	Total	380	100.0

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.821	23

در مرحله بعد سوالات مربوط به «وضعیت مطلوب» وارد آزمون اعتبارسنجی شد که در این آزمون نیز نتیجه آلفای کرونباخ ۰,۷۴ حاصل شد که باز هم دقت آزمون را تایید می‌کند.

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	354	93.2
	Excluded ^a	26	6.8
	Total	380	100.0

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.741	23

در آزمون گویه های همسان ۱ تا ۵ در «وضعیت موجود» نیز نتیجه مقدار آلفای ۰,۸۲ به دست داد که دقت بالایی آزمون را تایید می‌کند.

RELIABILITY
 VARIABLES= q1c q2c q3c q4c q5c/
 SCALE(<ALL VARIABLES>) ALL/
 .MODEL=ALPHA/

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.821	5

در آزمون گویه های همسان در «وضعیت مطلوب» نیز نتیجه آلفای ۰,۷۴ حاصل شد که دقت آزمون را تایید می‌کند.

RELIABILITY
 VARIABLES= q1i q2i q3i q4i q5i/
 SCALE(<ALL VARIABLES>) ALL/
 .MODEL=ALPHA/

در نهایت کلیه سوالات همسان مربوط به هر دو «وضعیت موجود» و «وضعیت مطلوب» وارد آزمون اعتبارسنجی شد که در این آزمون نیز نتیجه آلفای ۰.۸۳۵ حاصل شد که دقت آزمون را تایید می‌کند.

RELIABILITY

VARIABLES=q1c q1i - q2c q2i- q3c q3i- q4c q4i- q5c q5i/

SCALE(«ALL VARIABLES») ALL/

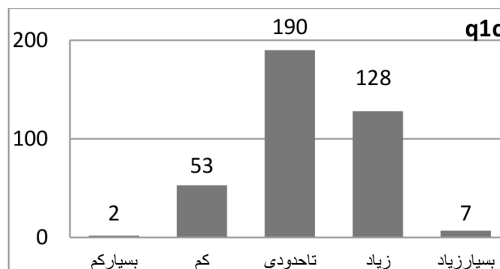
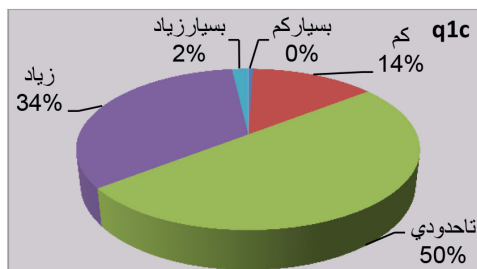
.MODEL=ALPHA/

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.835	10

سوالات و تجزیه تحلیل داده‌ها

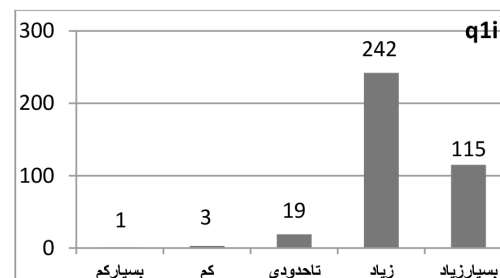
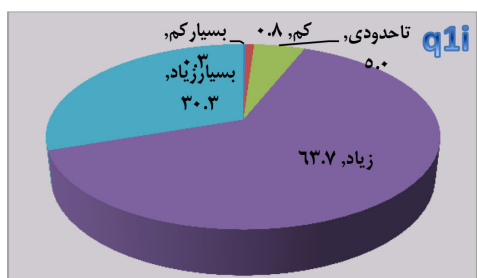
سوال ۱- ارزیابی تعداد (کمیت) دیوارنگارهای شهر تهران (وضعیت موجود)

این سوال مربوط به تعداد و کمیت «وضعیت موجود» دیوارنگارها بود که ارزیابی غالب شهروندان (۵۰٪) «تاحدودی» است؛ و با توجه به مقادیر اولویت بعدی با گزینه ی «زیاد» (۳۳/۷٪) است.



سوال ۱- تعداد (کمیت) دیوارنگارهای شهر تهران (وضعیت مطلوب)

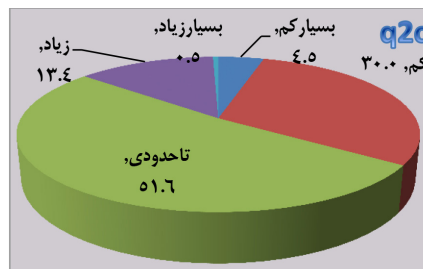
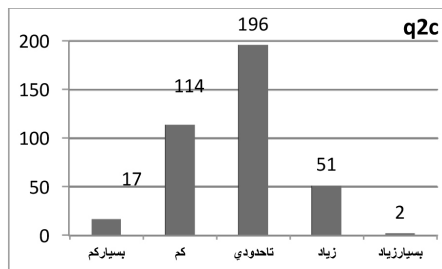
اما در وضعیت مطلوب، کمیت مورد انتظار آنها غالباً «زیاد» (۶۳،۷٪) است. به عبارتی از نظر شهروندان تعداد دیوارنگارها بیشتر از آنچه هست باید باشد.



بنابراین مشاهده می‌شود در مورد سوال اول مربوط به کمیت دیوارنگارهای شهر، در وضعیت موجود ارزیابی غالب شهروندان «تاحدودی» (۵۰٪) است در حالی که در وضعیت مطلوب، کمیت مورد انتظار آنها غالباً «زیاد» (۶۳،۷٪) است؛ بنابراین چنین استنباط می‌شود که شهروندان علاقمند هستند تعداد دیوارنگارها باید بیش از وضعیت موجود باشد.

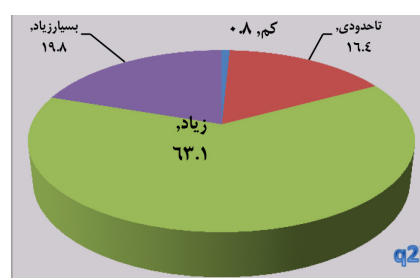
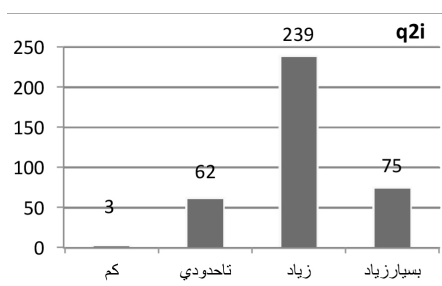
سوال ۲- پراکندگی دیوارنگاره‌ها در شهر تهران (وضعیت موجود)

در مورد سوال دوم مربوط به پراکندگی دیوارنگاره‌های شهر، در وضعیت موجود ارزیابی غالب شهروندان از پراکندگی عادلانه «تاحدودی» (۵۱,۶%) است.



سوال ۲- پراکندگی دیوارنگاره‌ها در شهر تهران (وضعیت مطلوب)

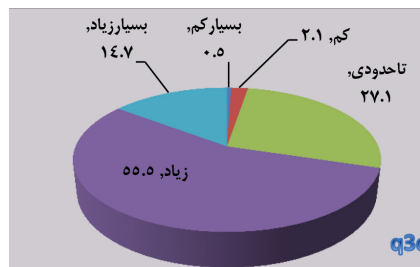
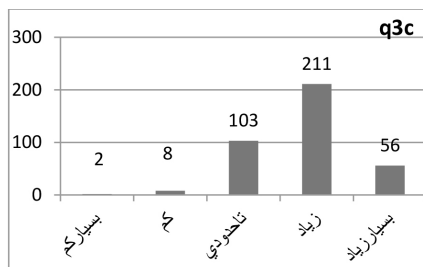
اما شهروندان در وضعیت مطلوب، پراکندگی یکسان مورد انتظار آنها غالباً «زیاد» یعنی حدود ۶۳% شهروندان انتظار دارند پراکندگی دیوارنگاره‌ها باید عادلانه باشد.



بنابراین در مورد سوال دوم مربوط به پراکندگی دیوارنگاره‌های شهر مشاهده می شود، ارزیابی غالب شهروندان از وضعیت موجود این است این پراکندگی «تاحدودی» (۵۱,۶%) عادلانه بوده است، در حالی که در وضعیت مطلوب، پراکندگی عادلانه مورد انتظار آنها غالباً «زیاد» (۶۳%) است.

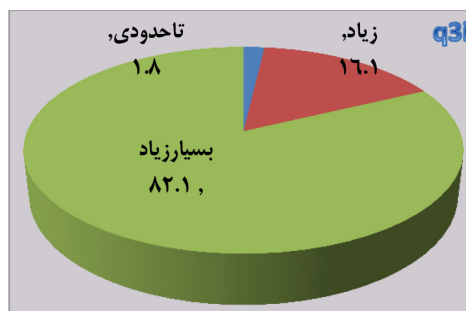
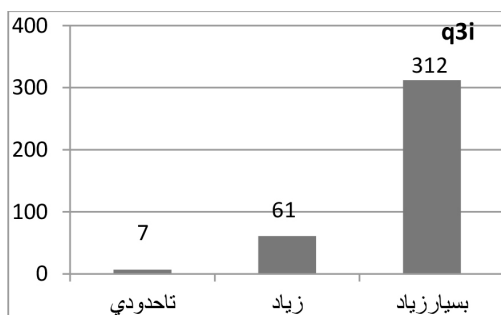
سوال ۳- تاثیر دیوارنگاره‌ها در زیبایی شهر تهران (وضعیت موجود)

در مورد سوال سوم در ارزیابی وضعیت موجود بیش از نیمی از شهروندان (۵۵,۵%) بر این باورند که دیوارنگاره‌ها تاثیر «زیاد»ی در زیبایی شهر داشته است.



سوال ۳- تاثیر دیوارنگاره‌ها در زیبایی شهر تهران (وضعیت مطلوب)

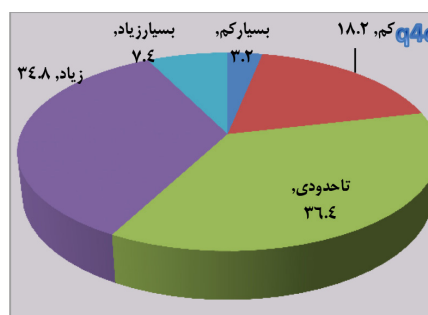
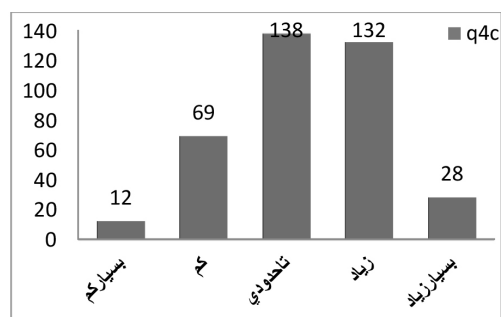
با توجه به نتایج ارزیابی ملاحظه می شود که به باور اغلب شهروندان (۳۱۲ نفر یعنی بیش از ۸۲٪) برای رسیدن به وضعیت مطلوب تاثیر دیوارنگاره‌ها در زیبایی شهر می‌تواند «بسیار زیاد» باشد.



با توجه به نتایج، می شود در مورد سوال سوم چنین استدلال کرد دیوارنگاره‌های در زیبایی شهر تهران رضایت بخش بوده با این حال دیوارنگاره‌ها این ظرفیت را دارند که تاثیرات بیش از این در منظر دیداری شهرداشسته باشند. همانگونه که از ارزیابی غالب شهروندان از «وضعیت موجود» برمی آید ۵۵,۵٪ مردم این تاثیرات را «زیاد» دانسته‌اند؛ در حالی که در «وضعیت مطلوب»، زیبایی مورد انتظار آنها غالباً «بسیار زیاد» (۸۲٪) است؛ یعنی شهروندان بر این باورند که اگر چه دیوارنگاره‌ها در زیبایی شهر تهران زیاد نقش داشته‌اند اما برای رسیدن به وضعیت مطلوب زیبایی شهر تاثیر دیوارنگاره‌ها می‌تواند بسیار بیش از این ها باشد.

سوال ۴- تاثیر دیوارنگاره‌ها برای از بین بردن اشکالات ظاهری ساختمان ها و جداره ها، پیرایش نماها و جداره های فرسوده (وضعیت موجود)

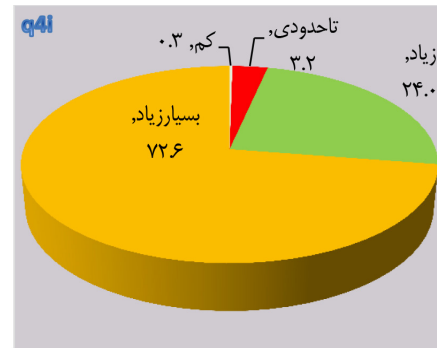
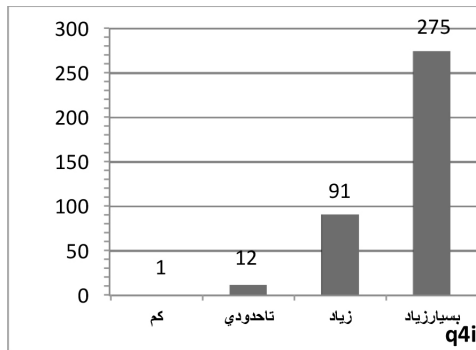
در نمودارهای زیر دیده می شود که در مورد سوال چهارم مربوط به رفع اشکالات ظاهری شهر، در وضعیت موجود ارزیابی غالب شهروندان «تاحدودی و زیاد» (۳۶,۵٪+۳۴,۸٪) است.



سوال ۴- تاثیر دیوارنگاره‌ها برای از بین بردن اشکالات ظاهری ساختمان ها و جداره ها، پیرایش نماها و جداره های فرسوده (وضعیت مطلوب)

همانطوری که در نمودارهای زیر ملاحظه می شود «وضعیت مطلوب» مورد انتظار شهروندان

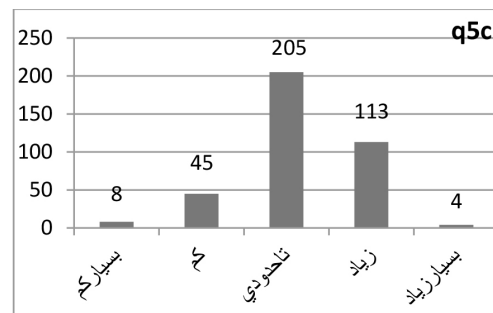
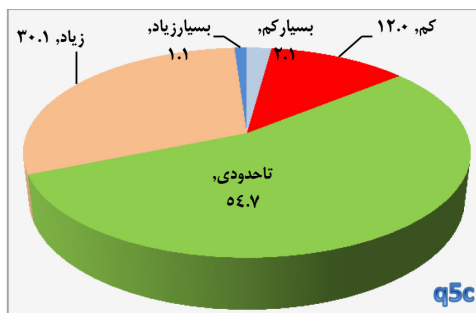
برای رفع اشکالات ظاهری ساختمان ها و نماها به وسیله دیوارنگاری غالباً «بسیار زیاد» (۷۲,۵%) است.



در نمودارها و جداول مربوط به سوال چهارم مشاهده می شود، ارزیابی غالب شهروندان از وضعیت موجود به رفع اشکالات ظاهری شهر «تاحدودی و زیاد» (۳۶,۵%+۳۴,۸%) است. به عبارتی شهروندان اعتقاد بر این دارند که دیوارنگاره‌ها توانسته‌اند تا حدود نسبتاً زیاد اشکالات ظاهری نماها و ساختمان ها را بهبود بخشند اما برای رسیدن به وضعیت مطلوب رفع اشکالات ظاهری مورد انتظار آنها غالباً «بسیار زیاد» (۷۲,۵%) است و با این استدلال به نظر می رسد از نظر مردم دیوارنگاره روش مناسبی برای از بین بردن اشکالات معماری و بهینه سازی ظاهر و نمای ساختمان هاست و باید نسبت به این مسئله بیش از پیش توجه شود.

سوال ۵ - توجه به کیفیت اجرایی دیوارنگاره‌ها (وضعیت موجود)

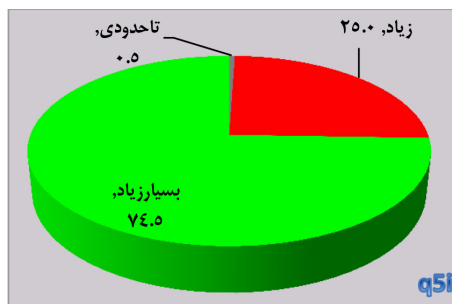
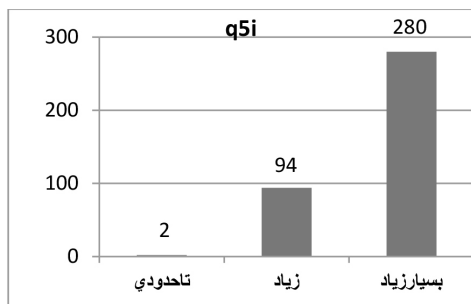
جدا از کمیت، کیفیت اجرایی دیوارنگاره‌ها می‌تواند تاثیر زیادی در زیبایی منظر دیداری و کیفیت بصری فضاهای شهری داشته باشد. همانگونه در نمودارها و جداول مشاهده می شود ارزیابی غالب شهروندان از کیفیت اجرایی دیوارنگاره‌های شهرتهران در وضعیت موجود «تاحدودی» (۵۴,۷%) است.



سوال ۵- توجه به کیفیت اجرایی دیوارنگاره‌ها (وضعیت مطلوب)

در جدول و نمودارهای زیر ملاحظه می شود بیشتر از ۷۴% شهروندان تهران انتظار دارند کیفیت اجرایی دیوارنگاره‌ها باید «بسیار زیاد» باشد و به عبارتی کیفیتی بهتر از وضعیت موجود را دارا باشد؛ یعنی شهروندان کیفیت اجرایی دیوارنگاره‌ها را در حال حاضر متوسط ارزیابی می کنند؛ در

حالی که در وضعیت مطلوب، کیفیت اجرایی مورد انتظار مردم غالباً «بسیار زیاد» (۷۴,۵%) است.



نتیجه گیری

مداخلات هنری در عرصه‌های عمومی حالتی بین‌رشته‌ای و چند وجهی دارند و طیف گسترده‌ای از رویکردها را در برمی‌گیرند. این گونه هنرها که با سیاست خدمت به جامعه پدید می‌آیند و در دهه‌های اخیر به بخش جدایی‌ناپذیری از برنامه‌ها و زندگی شهری تبدیل شده است، به هنر عمومی شهرت یافته‌اند. از بارزترین اشکال هنر عمومی می‌توان به دیوارنگاری اشاره کرد که با اهداف مختلف در جوامع شهری معاصر اجرا می‌شوند. یکی از اهداف کاربست این هنر عمومی تصویری در فضاهای شهری دگرگونی ساحت کالبدی و دیداری محسوس منظر شهری است که با زیباسازی و با از بین بردن اشکالات دیداری و کاهش نابسامانی‌های بصری موجب پدید آمدن لذت بصری و احساس خوشایند در شهروندان و پویایی محیط زیست شهری می‌شود.

این پژوهش نشان می‌دهد که دیوارنگاره‌ها می‌توانند کیفیت بصری، فیزیکی و کالبدی منظر شهری را متأثر سازند و فضاهای شهری را سرزنده و با نشاط کنند. همان‌گونه که از یافته‌های پژوهش برمی‌آید شهروندان تهران نیز از دیوارنگاره‌هایی که با مقاصد زیباسازی در تهران اجرا شده رضایت دارند و به باور بسیاری از آنها کیفیت بصری شهر تهران با وجود دیوارنگاره‌ها بهبود یافته است. به زعم مردم تهران گرچه دیوارنگاره‌ها در زیباسازی فضاهای شهری موثر هستند اما اگر پراکندگی دیوارنگاره‌ها عادلانه و یکسان و کیفیت اجرایی بهتر از آنچه که هست باشد دیوارنگاره‌ها نه تنها راهکاری مناسب برای زیباسازی هستند بلکه از این ترفند می‌توان برای بهینه‌سازی و بازپیرایی نماها استفاده کرد. بنابر این از نظر مردم شهر تهران تداوم دیوارنگاری مفید و مطلوب ارزیابی می‌شود.

به طور خلاصه می‌توان برآیند پژوهش حاضر در بخش مطالعات کیفی را چنین خلاصه کرد:
 - هنرهای عمومی هنری است چند وجهی با طیف گسترده ای فعالیت‌ها و رویکردها که به منظور خدمت به جامعه پدید می‌آیند و موجب پویایی فعالیت‌های زیست محیطی می‌شوند.

- دیوارنگاری از مهم‌ترین هنرهای عمومی است و می‌توان برای زیباسازی و بهبود کیفیت بصری منظر شهری و از بین بردن اشکالات معماری؛ بهینه‌سازی ظاهر و نمای و هماهنگ‌سازی مجموعه ساختمان‌ها و خیابان‌ها از این هنر بهره‌برداری کرد. همچنین از دیوارنگاره‌ها می‌توان برای از بین بردن انسدادهای بصری نماهای یکپارچه محدودکننده و به منظور حفظ هویت‌های مکانی بهره‌برداری کرد.

نتایج حاصل از مطالعات میدانی نیز بیانگر آن است که:

- شهروندان تهران بر این باورند که دیوارنگارها تاثیر زیادی در زیباسازی و تلطیف فضاها و منظر دیداری شهری تهران داشته است.
- به باور اغلب شهروندان در صورت توجه بیشتر به کیفیت اجرایی دیوارنگارها، تاثیر این هنر تصویری در زیبایی شهر می‌تواند بسیار زیاد باشد.
- در حال حاضر کمیت دیوارنگارهای تهران از نظر شهروندان قابل قبول است، با این حال برای رسیدن به وضعیت مطلوب تعداد دیوارنگارها می‌تواند بیشتر شود.
- مردم تهران دیوارنگاری را روشی مناسب برای بهبود وضعیت بصری شهر تهران می‌دانند.
- اگر کیفیت‌های دیوارنگارها ارتقاء یابد مردم تهران از تداوم اجرای دیوارنگارها استقبال خواهند کرد.
- مردم تهران اعتقاد بر این دارند که دیوارنگاری روشی مناسب برای از بین بردن اشکالات معماری و بهینه‌سازی ظاهر و نمای ساختمان‌هاست و در حال حاضر دیوارنگارها تا حدودی توانسته‌اند اشکالات ظاهری نماها و ساختمان‌ها را بهبود بخشند اما وضعیت آنچنان که باید مطلوب نیست.

فهرست منابع

- بهزادفر، مصطفی (۱۳۸۶) طراحی شهری در کرمان؛ خیابان‌های ابن سینا و ایران منش، فصلنامه فصلنامه شهرسازی و معماری *آبادی*، سال هفدهم، شماره ۵
- بهمنی پردیس. نازنین کرباسی (۱۳۹۳) تأثیر نقاشی دیواری در بهسازی ونوسازی شهر تهران (مطالعه موردی: شهرک غرب در سال‌های ۹۰-۹۲) مقاله‌های همایش‌های ایران. کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار. موسسه بین‌المللی مطالعات معماری و شهرسازی مهرآز شهر
- بهنام زنگی (۱۳۹۲) بررسی کارکردهای اجتماعی نقاشی دیواری در ایران، استاد راهنما: اصغر فهیمی فر، حبیب‌الله آیت‌اللهی، استاد مشاور: محمود طاووسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس، (رساله دکترای تخصصی)
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۵) «سیمای شهر، آنچه کوین لینچ از آن می‌فهمید» فصلنامه شهرسازی و معماری *آبادی*، شماره ۵۳
- حسینی سید باقر، سینا رزاقی اصل (۱۳۸۷) حرکت و زمان در منظر شهری انگاره‌ها و مفاهیم طراحی، نشریه بین‌المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، ویژه‌نامه مهندسی معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران، جلد ۱۹ شماره ۶
- خادمی مهدیه (۱۳۹۳) بررسی مبانی مشترک تصویرسازی و نقاشی دیواری در تهران دهه هشتاد، استاد راهنما: ایرج اسکندری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - دانشگاه هنر - دانشکده هنرهای تجسمی (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)
- خدادادی رضا (۱۳۹۲) *دیوارنگاری‌های شهر تهران: بایدها و نبایدها*. سازمان زیباسازی شهر تهران، معاونت توسعه و برنامه ریزی مهرماه ۱۳۹۲ (طرح پژوهشی).
- خدادادی رضا (۱۳۹۴) *ضوابط و مقررات زیباسازی شهری ۲۱: ایده پردازی، طراحی و اجرای دیوارنگاری*، سپند مینو و سازمان زیباسازی شهر تهران،
- نکاوت، کامران (۱۳۸۵) چارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر، فصلنامه فصلنامه شهرسازی و معماری *آبادی*، سال شانزدهم، شماره ۵۳
- رحیمی بافرانی حمید (۱۳۸۵) «ارزش بیانی هنر نقاشی در طراحی محیطی» استاد راهنما: مرتضی افشاری، وزارت علوم تحقیقات و فناوری، دانشگاه شاهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته نقاشی
- رونی امیرعلی. پریسا دراج. زهرا رونی (۱۳۹۲) تأثیر المانهای شهری بر زیباسازی و ارتقای کیفیت بصری فضاها عمومی شهری، مقاله‌های همایش‌های ایران. *اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و*

- توسعه پایدار. انجمن محیط زیست کومش.
- سوافیلد سایمون (۱۳۹۰) نظریه در معماری منظر، ترجمه دکتر محسن فیضی، دکتر مهدی خاک زند، مهندس سینا رزاقی اصل انتشارات فرهنگ متین چاپ اول.
- غزائیان مهین (۱۳۹۲) تدوین راهنمای طراحی شهری مبتنی بر نقش هنرهای تجسمی در ارتقای کیفیت ادراکی مردم از فضاهای شهری (نمونه مطالعاتی: پیاده راه صور اسرافیل) استاد راهنما: محمدرضا پورجعفر، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر و معماری. پایان نامه کارشناسی ارشد
- کالن گوردون (۱۳۹۴) گزیده منظر شهری، ترجمه دکتر منوچهر طبیبیان، نشر دانشگاه تهران.
- کلانتری حسین (۱۳۹۱) مجموعه مقالات همایش منظر شهری، جلد یک، نشر دریافت، چاپ اول
- گلکار، کورش (۱۳۸۵) مفهوم منظر شهری، فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی، سال شانزدهم، شماره ۵۳
- لینچ، کوین (۱۳۸۳) سیمای شهر، ترجمه منوچهر مزینی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم
- محمودی، سید امیر سعید (۱۳۸۵) منظر شهری؛ مروری بر چند نظریه، فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی، سال شانزدهم، شماره ۵۳
- منصور، سید امیر (۱۳۸۳)، درآمدی بر شناخت معماری منظر، فصلنامه باغ نظر، سال اول، شماره دوم
- منصور، سید امیر (۱۳۸۳) نقدی بر بیانیه همایش سیما و منظر شهری؛ تجارب جهانی و چشم انداز آینده، فصلنامه باغ نظر، سال اول، شماره دوم
- منصور، سید امیر (رییس کمیته علمی همایش) (۱۳۹۱) مجموعه مقالات همایش منظر شهری، جلد یک، نشر دریافت چاپ اول.
- مهاجر فاطمه (۱۳۹۲) بررسی پیرامون ویژگی های دیوارنگاری در بزرگراه های شهری نمونه موردی دیوارنگاری بزرگراه های تهران؛ استاد راهنما: اصغر کفشچیان مقدم، دانشگاه پیام نور (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) دانشگاه پیام نور استان تهران، مرکز پیام نور تهران، دانشکده هنر و معماری (پایان نامه کارشناسی ارشد)
- ویتیک آرنولد (۱۳۸۵) مبانی زیبایی شناسی در محیط شهری، جواد مهدیزاده، هنر و معماری «جستارهای شهرسازی» پاییز و زمستان، شماره ۱۷ و ۱۸
- یاراحمدی، امیر (۱۳۷۸) به سوی شهرسازی انسانگرا، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری (وابسته به شهرداری تهران) چاپ اول.
- Sarirafraz, Nafiseh, Kayode, oloruntoba, Mohd Hisyam RASIDI and Hasanuddin LAMIT (2011) Creating Dynamic Public Space for Human Development: Public Art Option. University Teknologi Malaysia, Malaysia, waset 2011 singapore international confrence program Sep 28, 2011
- matthewson Joanne, Changes enable and stimulate, 2012, Journal of *Dementia Care*, Hawker 20(5), September
- Kraus, Rosalind 1979, "Sculpture in the Expanded Field", in: *October*, vol. 8
- Senie H. 2001. The Tilted Arc Controversy: Dangerous Precedent? Minneapolis/London: University of Minnesota Press.
- Selwood, S. (1995) The Benefits of Public Arts: The polemics of permanent art in Public Places, Publisher: Policy Studies Institute, ISBN-10: 0853746087; ISBN-13: 978-0853746089.
- MITCHELL, W. J. T. (ED) 1992 ART AND THE PUBLIC SPHERE. CHICAGO UNIVERSITY PRESS,
- Hein H. (1996) What is Public Art? Time, Place and Meaning. The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 54 (1)
- Doss, Erika, (2006) Public Art Controversy: Cultural Expression and Civic Debate, Monograph, Americans for the Arts. United States. October 2006.
- Becker, Jack 2004 "Public Art: An Essential Component of Creating Communities" Monograph is one of the benefits of membership in Americans for the Arts

- Miles, Malcolm (ed. 1989), Art for Public Places Winchester: Winchester School of Art Press.
- Philips, Patricie C. 1989, «Temporality and Public Art», Art Journal, Vol. 48, No. 4, Critical Issues in Public Art. Winter,
- Kuznetsov, Stacey, Paulos, Eric and Gross, Mark D. (2010): WallBots: interactive wall-crawling robots in the hands of public artists and political activists. In: Proceedings of DIS10 Designing Interactive Systems 2010. Part of the DIS - Designing Interactive Systems conference series <http://www.interaction-design.org>
- Lyubomirsky, Sonja, King, Laura and Diener, Ed (2005): The benefits of frequent positive affect: does happiness lead to success? Psychological Bulletin, 131 (6) <http://www.interaction-design.Org>
- Philips, Patricie C. 1989, «Temporality and Public Art», Art Journal, Vol. 48, No. 4, Critical Issues in Public Art. Winter,
- Grodach, Carl 2010 Art spaces, public space, and the link to community development Journal article citation: Community Development Journal Oxford University Press, 45(4), October 2010
- Maslow, A. H. (1954). Motivation and Personality. New York: Harper and Row.
- Teguh Setiawan (2010) Role of Public Art in Urban Environment: A Case Study, INDONESIA of Mural Art in Yogyakarta City Supervisors: 1. Ir. Bakti Setiawan, M.A. Ph.D. School of Urban and Regional Planning, Gadjah Mada University (MPKDUUGM) 2. Mansee Bal, M.Sc. Institute for Housing and Urban Development Studies, Erasmus University Rotterdam (IHSUEUR) UMD6 (Double Degree) – Urban Environment and Infrastructure Management, MSc Programme in Urban Management and Development Rotterdam, The Netherlands (ph.dThesis(
- Becker Jack 2004 Public Art: An Essential Component of Creating Communities. Copyright 2004, Americans for the Arts. Printed in the United States
- Remesar, Antoni (Ed) (2005) URBAN REGENERATION A CHALLENGE FOR PUBLIC ART. Universidad de Barcelona, Monografies Psico-Socio-Ambientals Títols publicats. ISBN 843-1737-475-